

Z kroniki naukowej

EKSPERTYZA W SPRAWIE NIEMIECKICH ROSZCZEŃ PRZECIWKO POLSCE SPOTKANIE Z PROF. JANEM BARCZEM

Podjęcie przez rządy Polski i RFN wspólnej inicjatywy wyjaśnienia stanu prawnego w zakresie roszczeń majątkowych obywateli niemieckich było bodaj najcenniejszą inicjatywą mającą na celu zmniejszenie niepokojów społecznych, wywołanych działalnością Związku Wypędzonych i Powiernictwa Pruskiego. Przygotowanie stosownej ekspertyzy zlecono po stronie niemieckiej prof. Jochenowi A. Froweinowi, uprzednio wieloletniemu kierownikowi *Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* w Heidelbergu. Ekspertem rządu polskiego był prof. Jan Barcz, specjalista prawa międzynarodowego i europejskiego, były ambasador RP w Austrii, obecnie kierownik Katedry Prawa Europejskiego Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Rezultatem ich wspólnych prac jest Ekspertyza w sprawie roszczeń z Niemiec przeciwko Polsce w związku z II wojną światową datowana na 2 listopada 2004 r. Przedstawione w niej ustalenia oraz potencjalne konsekwencje jej powstania omówił szczegółowo prof. J. Barcz podczas spotkania w Instytucie Zachodnim w dniu 3 lutego 2005 r.

Gość Instytutu Zachodniego rozpoczął od wyjaśnienia treści i kontekstu politycznego mandatu udzielonego ekspertom, wyznaczonego przede wszystkim przez treść przemówienia wygłoszonego 1 sierpnia 2004 r. przez Gerharda Schrödera na obchodach 60. rocznicy wybuchu powstania warszawskiego. Interpretacja złożonego wówczas przez kanclerza federalnego oświadczenia jako jednostronnej czynności prawnej była przedmiotem szczególnego zainteresowania ekspertów. Prof. J. Barcz podkreślał, że ma ono określone skutki prawne, wykraczające poza sferę deklaracji politycznych. Rząd niemiecki wykluczył dochodzenie międzypaństwowych roszczeń Niemiec w stosunku do Polski, traktując takie roszczenia jako nie mające podstawy prawnej i oświadczył, że w żadnym przypadku nie będzie popierał żądań, które wysuwane byłyby indywidualnie przez obywateli niemieckich.

Wobec tego zasadniczym zadaniem ekspertów było ustalenie, czy istnieją podstawy prawne dla ewentualnego zgłaszania przez obywateli niemieckich roszczeń restytucyjnych i odszkodowawczych z tytułu wywłaszczenia bez odszkodowania na polskich terytoriach należących uprzednio do Niemiec. Oceniano istnienie tego rodzaju roszczeń zarówno na płaszczyźnie prawa międzynarodowego jak i na gruncie prawa polskiego i niemieckiego. We wszystkich trzech przypadkach roszczenia takie zostały zanegowane. Ponadto skargi z tytułu powojennych wywłaszczeń nie mają szans na powodzenie nie tylko przed sądami polskimi i niemieckimi, ale również przed sądami amerykańskimi. Nie można ich również skutecznie dochodzić przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, Trybunałem Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich oraz Komitetem Praw Człowieka na podstawie Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

Zdaniem J. Barcza dzięki przeprowadzonej analizie zostały sprecyzowane ramy prawne, w których można doprowadzić do definitywnego rozwiązania problemów poważnie obciążających stosunki bilateralne. Pozytywne oddziaływanie ekspertyzy wyraża się przede wszystkim poprzez zracjonalizowanie dyskusji o prawnych następstwach II wojny światowej. Obawy budzi jednak możliwość

ewentualnego wykorzystywania zaszczości historycznych w działalności politycznej. Zarówno polskie, jak i niemieckie elity polityczne powinny wykazać się w tej kwestii daleko idącą wstrzemięźliwością.

Kwestie roszczeń majątkowych zgłaszanych przez „wypędzonych” nie wyczerpują katalogu problemów prawnych, będących przedmiotem odmiennej oceny w relacjach bilateralnych. W szczególności eksperci nie zajmowali się restytucją dóbr kultury, która jest przedmiotem odrębnych negocjacji. Prof. J. Barcz zwrócił uwagę na jeszcze dwa inne potencjalnie konfliktogenne obszary w stosunkach polsko-niemieckich. Pierwszy z nich – niezwykle aktualny – to odszkodowania za utracony majątek tzw. późnych przesiedleńców. W odniesieniu do drugiej sprawy, czyli problematyki obywatelstwa, można – zdaniem J. Barcza – mówić o stopniowej ewolucji stanowiska niemieckiego w pożądanym z polskiej perspektywy kierunku. Rozpoczęło ją rozstrzygnięcie niemieckich władz z początku lat 90., zrywające z zasadą dziedziczenia statusu „wypędzonego”, a następnie potwierdziło na końcu dekady wprowadzenie wymogu składania przez mieszkających za granicą Niemców wniosku o nabycie statusu Niemca przez ich dzieci.

Dyskusja po wystąpieniu prof. J. Barcza zdominowana została przez problem wysiedleń mieszkańców Wielkopolski przeprowadzonych przez Niemców w 1939 r. i kwalifikację ich prawnych następstw. Poruszono też temat szacowania polskich szkód wojennych. Inicjatywy takie zostały przez gościa ocenione pozytywnie, pozwolą one bowiem – jego zdaniem – nadrobić wcześniejsze zaniedbania w tym zakresie. Możliwie pełna dokumentacja strat poniesionych przez Polskę ma znaczenie nie tylko dla zebrania pełnej wiedzy historycznej, ale przede wszystkim dla kształtowania świadomości.

Ryszarda Formuszewicz

EUROPA I UNIA EUROPEJSKA WOBEC WYZWAŃ WSPÓŁCZESNOŚCI

Nad przyszłym kształtem Europy i Unii Europejskiej (UE) w obliczu najbardziej aktualnych problemów i zjawisk współczesnego świata (globalizacja, integracja europejska, bezpieczeństwo europejskie, terroryzm międzynarodowy, „pomarańczowa rewolucja”) debatowali uczestnicy międzynarodowej konferencji, zorganizowanej w Słubicach przez Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, we współpracy z Katedrą Politologii Uniwersytetu Europejskiego „Viadrina” we Frankfurcie nad Odrą oraz Wyższą Szkołą Administracji i Zarządzania w Berlinie.

W dniach 10-11 lutego 2005 r. Collegium Polonicum w Słubicach gościło około 70 znawców problematyki z różnych ośrodków naukowych Europy, m.in. z Rosji, Niemiec, Ukrainy, Turcji, Czech oraz Polski. Po otwarciu konferencji przez prorektora UAM prof. Janusza Wiśniewskiego, podczas pierwszej sesji, przemówienia prelegentów koncentrowały się wokół istotnych problemów UE i Europy, takich jak współpraca polsko-niemiecka w ramach UE, integracja Ukrainy z tymi ugrupowaniami, wizja współpracy pomiędzy Stanami Zjednoczonymi i UE w obliczu wojny w Iraku oraz głównego problemu globalnego współczesnego świata (terroryzmu międzynarodowego).

Prof. Jochen Franzke (Uniwersytet w Poczdamie) oraz prof. Bogdan Koszel (Instytut Zachodni i UAM) przedstawili niemiecki – optymistyczny oraz polski – sceptyczny punkt widzenia na perspektywę obustronnej współpracy Polski i Niemiec w UE. Referenci uwypuklili wzajemne płaszczyzny współpracy i konfliktów, które ogniskowały się głównie wokół wojny w Iraku, problemów rolnictwa i bezrobocia oraz debaty w referendum krajowych nad traktatem konstytucyjnym UE. W tej części konferencji referenci zwrócili uwagę na stosunek Rosji do integracji państw Europy Środkowej i Wschodniej z UE (prof. Z. Rykiel, prof. A. Stępień-Kuczyńska) oraz wskazali na implikacje, jakie temu towarzyszyły.

W dalszej części debaty Ragnar Leunig (*Europa Institut*, Bocholt) podjął się oceny współdziałania Stanów Zjednoczonych i UE na polu gospodarczym i politycznym, a także zwrócił uwagę na